

ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการทำพินัยกรรมของไทย¹

พงศ์พันธุ์ พึ่งประเสริฐพานิช²

จากการศึกษาเกี่ยวกับพินัยกรรมของไทยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงความหมายและลักษณะ ประวัติ แนวคิด ทฤษฎีของพินัยกรรม ซึ่งทำให้ผู้ศึกษาได้รับความรู้ความเข้าใจว่าโดยหลักการทั่วไปหากเจ้าของมรดก มิได้ทำพินัยกรรมไว้มรดกก็ย่อมตกแก่ทายาทโดยธรรมตามกฎหมายตามลำดับ กล่าวคือ ลำดับที่ 1 ผู้สืบสันดาน (บุตร หลาน เหลน) ลำดับที่ 2 บิดา มารดา ลำดับที่ 3 พี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน ลำดับที่ 4 พี่น้องร่วมบิดา หรือมารดาเดียวกัน ลำดับที่ 5 ปู่ ย่า ตา ยาย และลำดับที่ 6 หลง ป้า น้า อา นอกจากนั้นกฎหมายกำหนดให้คู่สมรส ที่มีทะเบียนถูกต้องถือเป็นทายาทโดยธรรมเป็นกรณีพิเศษ เมื่อมีการแบ่งมรดกต้องจัดให้คู่สมรสอยู่ในลำดับ เดียวกับผู้สืบสันดานด้วย แต่หากเจ้ามรดกได้ทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินของตนให้แก่บุคคลภายนอก ได้แก่ ภริยา น้อย เจ้าหนี้บริษัท เป็นต้น ย่อมส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในครอบครัวเป็นอย่างมาก ซึ่งอาจไปขัดต่อหน้าที่ ตามกฎหมายครอบครัวเช่น หน้าที่ระหว่างบิดามารดากับบุตร คู่สมรส และบุพการี

ถ้าหากพิจารณาสิทธิของเจ้าของทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ย่อมมีสิทธิตาม กฎหมายในการทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินให้บุคคลใดก็ได้ตามหลักเสรีภาพในการทำพินัยกรรม (Freedom of Testament) เป็นหลักการที่ได้รับการพัฒนามาจากรากฐานแนวความคิดของหลักอิสระในทางแพ่ง และหลัก กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ซึ่งเป็นหลักที่ถือเอาการแสดงเจตนาของเจ้ามรดกเป็นสำคัญซึ่งเป็นผลให้ทรัพย์สิน ต่าง ๆ ตกไปเป็นของบุคคลอื่นในที่สุดตามกฎหมาย โดยทายาทของเจ้ามรดกไม่สามารถโต้แย้งได้แต่อย่างใด

¹บทความนี้เรียบเรียงจากการศึกษาอิสระ เรื่อง ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการทำพินัยกรรมของไทย โดยมีอาจารย์ ที่ปรึกษา คือ รองศาสตราจารย์ ประเทือง ธนิยผล และคณะกรรมการสอบ คือ รองศาสตราจารย์ ดร.สมชัย ศิริสมบุญเวช และ รองศาสตราจารย์ จตุพร วงศ์ทองสรรค์

²นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต (ส่วนภูมิภาค) คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

พินัยกรรมเป็นนิติกรรมฝ่ายเดียวที่แสดงให้เห็นถึงการยอมรับตามหลักกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินและหลักอิสระในทางแพ่ง แต่ผลของพินัยกรรมที่สมบูรณ์นั้นกลับมีความแตกต่างกันในแต่ละประเทศ กล่าวคือ พินัยกรรมที่สมบูรณ์ในบางประเทศ ยกตัวอย่างเช่น ประเทศไทย ที่บทบัญญัติของกฎหมายส่งผลให้ทายาทโดยธรรมที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับผู้ทำพินัยกรรมอาจได้รับความเดือดร้อนจนเกินสมควร เช่น ทายาทโดยธรรม ถูกตัดมิให้รับมรดก หรือทายาทโดยธรรมมีสิทธิได้รับมรดกเฉพาะที่มีได้ทำพินัยกรรมไว้เท่านั้น อย่างไรก็ตาม พินัยกรรมที่สมบูรณ์ในบางประเทศ ยกตัวอย่างเช่น ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีตามประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน ค.ศ. 1896 ประเทศอังกฤษซึ่งได้มีการตราพระราชบัญญัติสิทธิการรับมรดก (ส่วนแบ่งแก่ครอบครัวและบริวาร) ค.ศ. 1975 (The Inheritance (Provision for Family and Dependents) Act 1975 โดย ทายาทโดยธรรมในประเทศดังกล่าวในลำดับใกล้ชิดเจ้ามรดกกล่าวคือ ผู้สืบสันดาน คู่สมรส และบุพการีจะได้รับความคุ้มครองสิทธิในการรับมรดกเป็นอย่างมาก โดยการนำหลักการกันส่วนมรดกให้แก่ทายาทโดยธรรม มาใช้บังคับไปพร้อม ๆ กับผลของพินัยกรรมที่สมบูรณ์ เช่น การให้สิทธิเรียกร้องมรดกแก่ทายาทโดยธรรม ในกรณีที่ผู้ทำพินัยกรรมกำจัดทายาทโดยธรรม เป็นต้น นอกจากนี้ ในบางประเทศ ได้แก่ ลาว ออสเตรีย เป็นต้น ได้มีบทบัญญัติในกฎหมายมรดกในการคุ้มครองสิทธิของทายาทโดยธรรมเป็นการเฉพาะ

สถาบันครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญ การที่ครอบครัวจะดำรงอยู่ได้ด้วยความสุขนั้น ทุกคนในครอบครัวจะต้องให้การอุปการะกันและกันตามความสามารถและฐานะของตน กฎหมายจึงได้กำหนดหน้าที่ให้สามีภริยาและบุตรกับบุพการีต่างมีหน้าที่ต้องอุปการะเลี้ยงดูกัน แต่หากพิจารณาตามบทบัญญัติประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยมรดกของไทยใน จะเห็นได้ว่าไม่มีบทบัญญัติเพื่อคุ้มครองสิทธิการรับมรดกของทายาทโดยธรรมในลำดับใกล้ชิดเจ้ามรดกกล่าวคือ ผู้สืบสันดาน คู่สมรส และบุพการีผู้ซึ่งมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเจ้ามรดกซึ่งเป็นผู้ทำพินัยกรรมไว้แต่ประการใด ซึ่งทำให้ผู้ทำพินัยกรรมสามารถทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินให้แก่บุคคลภายนอกได้อย่างเต็มที่

จากการศึกษาประเด็นปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการทำพินัยกรรมของไทยยังไม่ชัดเจน ไม่ครอบคลุมหลายประการ ซึ่งสรุปได้ ดังต่อไปนี้

ประเด็นปัญหาแรก คือ ปัญหาการไม่กันส่วนพินัยกรรมให้แก่ผู้สืบสันดานที่เป็นผู้เยาว์ และผู้ทุพพลภาพซึ่งบรรลุนิติภาวะแล้วแต่หาเลี้ยงตนเองไม่ได้ เป็นที่ทราบกันดีว่ากฎหมายกำหนดหน้าที่ให้บิดามารดามี

หน้าที่อุปการะเลี้ยงดูบุตรผู้เยาว์ และผู้ทุพพลภาพซึ่งบรรลุนิติภาวะแล้วแต่หาเลี้ยงตนเองไม่ได้ โดยบิดามารดา จะต้องให้การดูแลอุปการะด้านการกินอยู่ ด้านการศึกษาแก่บุตร ฯลฯ จนกว่าจะบรรลุนิติภาวะตามกฎหมาย แต่หากปรากฏว่าบิดาหรือมารดาได้เสียชีวิตลงและก่อนตายได้ทำพินัยกรรมไว้ แต่การทำพินัยกรรมนั้นมิได้แบ่ง ทรัพย์สินให้แก่ผู้สืบสันดานของตนเองแต่อย่างใด แต่กลับทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินทั้งหมดให้แก่ บุคคลภายนอก ซึ่งตามหลักแล้วสามารถทำได้เพราะเป็นสิทธิของผู้ทำพินัยกรรม โดยชอบด้วยกฎหมาย แต่ในแง่ ความสัมพันธ์ที่มีในครอบครัวนั้นก็เป็นสิ่งสำคัญ และกระทบกับความสัมพันธ์ภายในครอบครัว

ประเด็นปัญหาที่สอง คือ ปัญหาการไม่กันส่วนพินัยกรรมให้แก่บุพการี เมื่อบิดามารดาได้เลี้ยงดูบุตร โดยสมแก่ฐานะอุปการะแล้ว เช่นเดียวกันบุตรเองก็ต้องปฏิบัติต่อบิดามารดาจเช่นเดียวกัน เพื่อเป็นการหล่อหลอม ความสัมพันธ์ที่ดีกันในครอบครัว ซึ่งกฎหมายไทยได้กำหนดหน้าที่ของบุตรที่ต้องอุปการะบิดามารดาเอาไว้ตาม ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์อย่างชัดเจน แต่หากบุตรมีทรัพย์สินที่ตนเองสร้างขึ้นมามีด้วยตนเอง แต่กลับทำ พินัยกรรมยกทรัพย์สินของตนเองให้แก่บุคคลภายนอกทั้งหมดก็ดูจะไม่เป็นธรรมนัก เพราะบุตรนั้นไม่สามารถ ที่จะเติบโตได้ด้วยตนเองตั้งแต่แรกเกิด

ประเด็นปัญหาที่สาม คือ ปัญหาการไม่กันส่วนพินัยกรรมให้แก่คู่สมรส ตามประเพณีของไทย เมื่อชาย และหญิงสมรสกัน ผู้เฒ่าผู้แก่ที่เคารพก็มักจะบอกเสมอว่า เมื่อแต่งงานกันแล้วก็ต้องอยู่ด้วยกันเพื่อสร้าง ครอบครัว ช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกัน และนี่คือความสัมพันธ์ทางสังคม ในขณะที่เดียวกัน ชายและหญิงจะมีสถานะ เป็นสามีภริยาอย่างถูกต้องสมบูรณ์ และก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาตามกฎหมายนั้น ผู้ที่เป็นสามี ภริยาจะต้องอยู่ด้วยกันฉันสามีภริยาและช่วยเหลืออุปการะกัน ตามความสามารถและฐานะของแต่ละคนแต่ ปัญหาที่มักเกิดขึ้นฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอาจมีผู้ และต่อเนื่องไปถึงการทำพินัยกรรมให้แก่หญิงหรือชายผู้ทั้งหมด จน เกิดปัญหาตามมาทั้ง ๆ ที่หญิงหรือชายที่จดทะเบียนสมรสโดยชอบด้วยกฎหมายควรจะได้รับทรัพย์สินจากการที่ ใช้ชีวิตร่วมทุกข์ร่วมสุขกันมา

จากการศึกษาค้นคว้ากฎหมายเกี่ยวกับพินัยกรรมของไทยและต่างประเทศ ผู้ศึกษาพบว่ามีข้อเสนอแนะ คือ หลักการกันส่วนมรดกเป็นหลักการที่ใช้ในต่างประเทศหลายต่อหลายประเทศ แต่สำหรับประเทศไทยยังถือเป็น เรื่องใหม่ซึ่งยังคงต้องรอการขัดเกลาและปรับใช้ให้เหมาะสมแก่สังคมจารีตประเพณีของไทยต่อไป โดย ผู้เขียนขอเสนอแนะ โดยให้หลักการกันส่วนมรดกของต่างประเทศมาปรับใช้กับประเทศไทยเพื่อทำให้กฎหมาย

พินัยกรรมของไทยในบรรพ 6 สอดคล้องกับกฎหมายครอบครัวในบรรพ 5 และจะตรงตามเจตนารมณ์ของกฎหมายไทยที่มุ่งเน้นความสัมพันธ์อันดีในครอบครัวครอบครัวไทยในปัจจุบัน โดยผู้เขียนเสนอแนะในภาพรวมของปัญหาที่วิเคราะห์มาในบทที่ 4 ทั้งสามประการโดยนำเสนอให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1647 “การแสดงเจตนากำหนดการเพื่อตายนั้นย่อมทำได้ด้วยคำสั่งครั้งสุดท้ายกำหนดไว้ในพินัยกรรม” โดยแก้ไขเพิ่มเติมในเรื่องของการกันส่วนพินัยกรรมให้แก่ทายาทเข้าไปตามลำดับ และในส่วน of สัดส่วนค่าอุปการะต่าง ๆ ก็ให้ศาลเป็นผู้ใช้ดุลยพินิจในการกำหนดหลังจากที่ได้มีการได้ส่วนเป็นที่เรียบร้อยแล้วให้เหมาะสมแก่พฤติการณ์คดีต่อไป โดยอาจอาศัยหลักเกณฑ์ทางด้านศีลธรรมและหลักเกณฑ์เพื่อความสงบเรียบร้อยแก่ประชาชนมาใช้ในการวินิจฉัย ทั้งนี้ให้มองที่ความสัมพันธ์ของครอบครัวเป็นหลักที่ถ้าไม่แก้ไขตั้งแต่ตอนนี้ก็จะเกิดขยายวงกว้างไปสู่สังคมได้ ดังที่เราเคยเห็นเป็นข่าวเรื่องการทะเลาะเบาะแว้งกันเรื่องมรดก พินัยกรรมในหน้าข่าวต่าง ๆ หลายเรื่อง จึงเห็นสมควรว่าควรตัดไฟเสียแต่ต้นลม

ซึ่งจากข้อเสนอแนะที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ผู้เขียนเห็นควรให้แก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยแก้ไขใหม่เป็นดังนี้

“..... มาตรา 1647 การแสดงเจตนากำหนดการเพื่อตายนั้นย่อมทำได้ด้วยคำสั่งครั้งสุดท้ายกำหนดไว้ในพินัยกรรม และจะทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินของตนให้บุคคลอื่นให้ปฏิบัติดังนี้

ถ้าเจ้ามรดกมีผู้สืบสันดานที่เป็นผู้เยาว์ หรือผู้ทุพพลภาพที่ดูแลตนเองมิได้ บุพการี คู่สมรสอยู่ในเวลาที่เจ้ามรดกได้ทำพินัยกรรมนั้น ผู้ทำพินัยกรรมจะทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินให้บุคคลอื่นไม่ให้เกินกึ่งหนึ่งของทรัพย์สินทั้งหมด

ในกรณีที่พินัยกรรมที่ทำขึ้นหากเกินจำนวนที่กฎหมายกำหนดไว้ หรือไม่ถูกต้องตามเงื่อนไขตามที่ได้กำหนดไว้ในมาตรานี้ส่วนที่เกินนั้นถือว่าเป็นโมฆะ

หากทรัพย์สินที่กำหนดตามวรรคสองให้แก่ทายาทโดยธรรม ผู้สืบสันดานที่เป็นผู้เยาว์ หรือผู้ทุพพลภาพที่ดูแลตนเองมิได้ บุพการี คู่สมรสที่ดี เห็นว่าตนเองควรได้รับทรัพย์สิน หรือค่าอุปการะเลี้ยงดู หรือค่าต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องนั้นมากกว่าส่วนที่ตนควรได้รับ ศาลสามารถใช้ดุลยพินิจกำหนดให้เหมาะสมแก่คู่ความที่ร้องขอได้

เอกสารอ้างอิง

เอกสารภาษาไทย

กำธร กำประเสริฐ. ประวัติศาสตร์กฎหมาย. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2526.

ชาติชาย อัครวิบูลย์. คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว. พิมพ์ครั้งที่ 3.

กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2544.

ณัฐฐินิชา สุวรรณพงษ์. “ผู้จัดการมรดกโดยพินัยกรรม: ปัญหาบางประการ.” วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543.

ธานินทร์ กรัยวิเชียร. ระบบกฎหมายอังกฤษ. กรุงเทพมหานคร: คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.

บรรศักดิ์ อุวรรณโณ และมานิตย์จุมปา. คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วย มรดก. พิมพ์ครั้งที่ 2.

กรุงเทพมหานคร: นิติธรรม, 2548.

ประสพสุข บุญเดช. คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ 5 ครอบครัว. พิมพ์ครั้งที่ 13.

กรุงเทพมหานคร: นิติบรรณการ, 2545.

เพ็ญป หุตาบุตร. คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วย มรดก. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร:

คณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550.

ไพโรจน์กัมพูศิริ. คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ 5 ครอบครัว. พิมพ์ครั้งที่ 5.

กรุงเทพมหานคร: นิติธรรม, 2548.

มัทยา จิตศิริรัตน์. เอกสารประกอบคำบรรยายวิชากฎหมายลักษณะมรดก. กรุงเทพมหานคร: โครงการ ดำรงและ

เอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.

วรพจน์วิสูตรพิชญ์. คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยมรดก. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร:

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545.

อัมพร ณ ตะกั่วทุ่ง. คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยมรดก. กรุงเทพมหานคร: นิติบรรณการ,

2546.